

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ O'STIRISH MASHG'ULOTLARIDA O'YINLAR ORQALI BOLALAR NUTQINI O'STIRISH

Soliyev Ilhomjon Sobirovich

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

No'monjonova Muxlisa Inomjon qizi

Farg'ona davlat universiteti,

Maktabgacha va Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi

numonjonovamuxlisaxon@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7793705>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- mart 2023 yil

Ma'qullandi: 28-mart 2023 yil

Nashr qilindi: 31-mart 2023 yil

KEY WORDS

ijtimoiy, vosita, vazifa, hayoliy, artikulyatsion, mashqlar;

ABSTRACT

O'sib kelayotgan yosh avlodni muayyan maqsad yo'lida har tomonlama kamol toptirish, uning ongi, dunyoqarashi, e'tiqodini o'stirish, xulq-atvorini tarkib toptirish maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlanadi va bugungi kunda bu masala muassasalarning dolzarb muammolaridan sanaladi.

Bugungi kunda dunyoda maktabgacha yoshdagi bolalarni kompleks rivojlantirish orqali ularni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash masalasi dolzarb sanalmoqda. Mazkur yoshdagi bolalarda og'izaki nutqni o'stirish, shu bilan birga, nutqning tovush madaniyatini shakllantirish maktab ta'limiga tez va samarali ijtimoiylashish omili hisoblanadi. Ushbu jarayonning texnologik tuzilmasi va didaktik ta'minoti pedagoglarda kasbiy kompetensiyalar va nutqiy madaniyatning shakllanganligiga ham bevosita bog'liqdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning asosiy faoliyat turi o'yindir. Bola o'ynab o'ylaydi. U o'yin orqali tashqi olam bilan tanishadi. O'yin faoliyati bolalarga sifatli ta'lim-tarbiya berishda juda qulay vosita hisoblanadi. O'yin - ijtimoiy hodisa. U asrlar davomida olimlar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. O'yin jarayonida bola o'zligini namoyon qiladi. O'yin uning orzularini, xarakter-xususiyatini ochib beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bajariladigan har bir mashg'ulot o'yin tarzida olib boriladi. Bu jarayonda bola zerikmaydi va mashg'ulot maqsadini aniq tushunib yetadi. Chunki o'yin orqali bajarilgan mashg'ulot bolalar uchun sodda va tushunarlidir. Bog'cha yoshidagi bolalar o'zlarining o'yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg'a qarab borayotgan sermazzmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar.

Bolalarning o'yinlari orqali ularda ijtimoiy foydali, ya'ni yuksak insoniy xislatlari va hayoti davomida shakllanadigan xarakter-xususiyatlari rivojlanadi. Shuning uchun bolalarning o'yin faoliyatlari ularni individual ravishda o'rganish uchun juda qulay vositadir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida to'g'ri maqsad yo'lida tashkil etilgan o'yin albatta ijobiy samara beradi. Tarbiyachining sharoitga moslangan holda to'g'ri o'yin tanlashi va bolalarni qiziqitira olishi uning rahbarlik mahorati yuksakligidan dalolat beradi.

O'yin vositasida bolalarda o'zaro do'stlik, hamjihatlik, saxiylik, bir-birlariga yordam berish kabi insoniy hislatlar rivojlanadi. O'yinda bolalarning harakatlanishlari esa ularni chaqqon,

uddaburon va tezkor, ehtiyotkor bo'lishga undaydi. O'yinda do'stona munosabatlarni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Chunki do'stlikning zamirida barcha insonga xos bo'lgan samimiy hislatlar yotadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bola hayotining boshlang'ich qismi to'g'ri keladi. Shuning uchun do'stlikning ilk kurtaklari shu davrda uyg'ona boshlaydi. Bolalarga do'stlikning qadr-qimmatini tushuntirishda o'yin turlaridan samarali foydalanish ko'zlangan maqsadga erishishda ko'mak beradi. Tarbiyalanuvchilar guruhda ta'lim olish jarayonida bir-birlari bilan axil-inoq bolib, hurmat qilib mashg'ulotni bajarsalar mavzu mohiyatini yanada chuquroq tushunadilar, hamjihatlik guruhda tinchlikni ta'minlaydi va mashg'ulotda ko'zlangan natijaga erishiladi. Komil inson bo'lib yetishishda albatta do'stga sadoqatli bo'lish yuqori o'rinda turadi.

Do'stga sadoqatli bo'lgan inson o'z yurtiga ham sadoqatli komil inson bo'lib voyaga yetadi. Bundan ko'rinib turibdiki, har tomonlama yetuk inson bo'lib yetishishda, shu bilan birga uning nutq madaniyatini rivojlantirishda o'yinning ahamiyati nihoyatda beqiyosdir.

Demak, bog'chadagi ta'lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan bolalarning o'yin faoliyatlarini maqsadga muvofiq tashkil qila bilishga bog'liqdir. Shunday qilib, o'yin bolalar hayoli tomonidan yaratilgan narsa emas, aksincha, bolalar hayolining o'zi, o'yin jarayonida yuzaga kelib, rivojlanadigan narsadir. Shuni ham ta'kidlash joizki, fan-texnika mislsiz rivojlanayotgan bizning hozirgi davrda hayratda qoldiradigan narsalar bolalarga go'yo, bir mo'jizadek ko'rinadi. Natijada ular ham o'zlarining turli o'yinlari jarayonida o'xshatma qilib (ya'ni, analogik tarzda), har xil hayoliy narsalarni o'ylab topadilar (uchar ot, odam mashina, gapiradigan daraxt kabilar). Bundan tashqari, bolalarning turli hayoliy narsalarni o'ylab chiqarishlari yana shuni anglatadi-ki, ular o'zlarining har turli o'yin faoliyatlarida faqat atroflaridagi bor narsalarni emas, balki ayni chog'da ehtiyojlarini ham aks ettiradilar.

Bolaning artikulyatsiya organlari (til, lablar, tishlar) hali to'liq rivojlanmagan, shuning uchun bola to'liq gaplasha oladi (nutq harakatlarini amalga oshiradi). Buning uchun chaynash, yutish yoki so'rish orqali rivojlanadigan katta mushaklarni aralashtirib bo'lmaydigan kichik mushaklarni kuchaytirish kerak. Ular nutq a'zolari uchun mashqlar to'plami sifatida artikulyatsion gimnastika yordamida mustahkamlanadi, ular kuniga ikki marta (ertalab va bir kunlik uyqudan keyin), ko'zgu oldida o'tirgan suhbat paytida yukga tayyorgarlik ko'rishga yordam beradi. Kompleks statik va dinamik nutq mashqlarini o'z ichiga oladi, 2-3 daqiqadan yoki taxminan 5 daqiqa kifoya qiladi.

Dumaloq labial mushaklarning rivojlanishi haqida "Tabassum" o'yini: tishlar yopiq, lablar tabassum bilan kengaytirilgan, bu holatda ular 10-15 soniya ushlab turiladi, keyin bo'shashadi.

Til muskullarining rivojlanishi to'g'risida "Rassom" o'yini: og'iz ochiladi, tilning keng uchi yuqori kesma ustiga joylashadi, u yerdan asta-sekin rassom cho'tkasi kabi osmonga va orqaga o'tadi.

O'yin shaklida bajariladigan va nutq nafasini rivojlantirishga imkon beradigan ko'plab mashqlar mavjud: momaqaymoq shlyapasini ("Dandelion"), qo'lidagi qorli qorlarni, stoldan qog'oz sharlarini ("Maqsadga erishish"), sharlarni, sovun pufakchalarini, qayiqdan keyin zarbani, o'yinchoqqa shamol tegirmonini ulang.

Ko'proq:

"Stakan ichidagi bo'ron": bir stakan suvga naycha soling, u orqali bola tebranadi.

"Lumberjack": bolalar tik holatda turishadi, oyoqlari yelka kengligidan, qo'llari pastga, barmoqlari esa "qulf" ichida. Nafas olayotganda qo'llarini tez yuqoriga ko'taring, nafas olayotganda ularni asta-sekin tushiring va shu bilan birga xayoliy boltani tashlayotgandek "Voy!"

"Qo'ng'iz": qanotlarga taqlid qilib, bola tekis qo'llarini yon tomonlarga va bir oz orqaga yoyadi, nafas oladi, qo'llarini pastga tushiradi va keyin tovushsiz ularni ko'tarib, majburiy nafas oladi. Mashqlarni takroriy takrorlash bilan bolalar zaiflashishi va bosh aylanishi mumkin, shuning uchun ularni bajarishda nafas olishni kuzatib borish va har 3-5 daqiqada tanaffus qilish kerak. Hozirgi davrda har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashning maqsad va vazifalari ma'naviy boylik, axloqiy poklik, jismoniy mukammallikni o'zida mujassamlashtirgan ijtimoiy faollikni tarbiyalashni taqozo etadi. Zero prezidentimiz – "Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi", deb jon kuydirib ta'kidlashlari buning dalilidir. Ma'lumki, bola tarbiyasidek o'ta mas'uliyatli vazifani amalga oshirishda, shubhasiz, bolalar o'yinining alohida o'rni bor. Bu borada tarbiyalanuvchilarning ilk yoshidan boshlab yaxshilikka, hamjihatlikka, chaqqonlikka, do'stona munosabatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'yin va mashg'ulotlar bilan tanishtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. –T.: O'zbekiston, 2017.
2. Volkov, B. S. Psixologiya detstva: uchebno-metod. posobie / B. S.Volkov, N. V. Volkova. - M. : APO, 1997. - 152 s.
3. Do'stmuhamedova SH.A., Nishonova Z.T. va boshqalar. YOsh davrlari va pedagogik psixologiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013.
4. Jo'rayeva B.D. Maktabgacha ta'limni modernizatsiyalash muammolari va rivojlantirish istiqbollari. Xalq ta'limi j., 2008. 5-son. -114-119 b.
5. Maxmud Qoshg'ariy. Devonu lug'otit turk. 1-tom. –T.: Fan, 1963. 447-bet.
6. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. -T.: TDPU, 2017.
7. Ergasheva D. BARKAMOL AVLODNI MA'NAVIY YETUK QILIB TARBIYALASHDA BOSHLANG 'ICH TA'LIMNING O 'RNI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B4. – C. 139-141.
8. Sobirjonovich S. I. malaka oshirish tizimida o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini rivojlantirish / / IJTIMOIIY FANLARDA innovatsion ONLAYN ILMIY jurnal. – 2022. – T. 2. – №. 10. – C. 30-38.

9. Ergasheva D. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARIDA TO 'G 'RI O 'QISH KO 'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8. – C. 1675-1678.
10. Turg'unboyev B., Ergasheva D. MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH-BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARI O 'QUV-BILUV FAOLIYATINI FAOLLASHTIRISH VOSITASI SIFATIDA //Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 1 Part 1. – C. 162-164.
11. Soliyev I., Ergasheva D. OUR FAVORITE WAYS TO TEACH FAIRY TALES //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – C. 338-342.

